

rede digte, der lægger fundamentet for progressionen og organiseringen, og det er naturopfattelser sammen med lyriske træk ved digtene, der fremhæves frem for årtier som 1960'erne, 1970'erne og 2010'erne. Samtidig fungerer bogen som opslagsværk. Indledningen giver et godt overblik over en type litteraturhistorisk tænkning med en forståelse af naturen som et vendepunkt, der kan læses isoleret. Det samme kan Skyum-Nielsens kortere tekster om digtere og enkeltdigte.

Skyum-Nielsen præsenterer sin viden om dansk lyrik og digtforskning, samtidig med at han trækker på opdateret tænkning om naturproduktion. Det hele formidles på en klog måde, hvor til tider komplekst materiale stilles til rådighed for et bredt publikum. Det er ikke svært at forestille sig, at det er en bog, der kan læses af studerende inden for litteraturvidenskab, nordisk, dansk, biologi, biovidenskab, kulturvidenskab og på læreruddannelsen, lige så let er det at forestille sig bogen på et sengebord, i en stue eller som genstand for en diskussion om naturdigtning og poesiens politiske relevans i Antropocæn.

Anmeldt af Hans Kristian S. Rustad
Oversat fra norsk af Lene Baggesgaard

“... et tilsyneladende ubeslægtet spørgsmål” Spændende litteraturhistorisk forsøg redigeret med let hånd

Europæisk litteratur 1500–1800 bind 1–4, redigeret af Helge Jordheim, Knut Ove Eliassen, Anne Fastrup, Christian Dahl og Tue Andersen Nexø. Aarhus Universitetsforlag, 2021, 260 + 263 + 299 + 277 sider. Samlet pris: 1000 kr.

Med sin provokerende bog *Is Literary History Possible?* (1993) stillede David Perkins et spørgsmål der ikke siden er blevet besvaret. Heldigvis, må man sige. For det satte skub i litteraturhistorie som en serie kritiske og videnskabelige eksperimenter. I dag slipper ingen relevant litteraturhistorie uden om at argumentere for sine valg af periode, kulturelle kontekster, tekster, metoder, synsvinkler, geografisk-lingvistisk udstrækning og formål. Fortiden leverer materiale, mens litteraturhistorien – som al anden slags historieskrivning – former det for nutiden, ser på materialet på ny og finder nyt materiale, så læserne kan forstå deres samtid med fortiden som forudsætning for netop denne samtid. Derfor forholder en litteraturhistorie sig direkte og indirekte til tre sammenflettede historier: litteraturhistorieskrivningens, litteraturens og de relevante kulturelle konteksters. De præger alle tre den samtid hvori

litteraturhistorien fungerer i debat og undervisning, i kollektiv og individuel selvforståelse, og de flytter sig med de bredere kulturelle og sociale ændringer der udfolder sig i enhver samtid.

Europæisk litteraturhistorie 1500–1800 er et både spændende og relevant forsøg på at tage direkte del i to af de historier – litteraturens og den socio-kulturelle konteksts historie. Den første analyseres gennem nærlæsninger af udvalgte repræsentative værker eller sammenhængende værkgrupper, som fx historiske eper (bd. 1) eller *Spectator*-litteraturen (bd. 3). Det er en perlerække af tekstlæsninger i en passende vekslen mellem kanoniske og mindre etablerede værker. Den anden historie om den bredere socio-kulturelle kontekst som litteraturen interagerer med, samles i fire vigtige og parallelle spor, ét for hvert bind: verden, staten, samfundet og selvet. Kortfattet udtrykt reflekterer de den brede sekulariseringsproces efter renæssancen. Derimod forholder de fire bind sig kun indirekte til den tredje historie – litteraturhistorie-skrivningens. Der findes ikke en samlet principiel introduktion om projektets litteraturhistoriske platform, men en række indledninger og afslutninger til hvert bind som hver for sig rummer stikord til en principiel litteraturhistorisk indfaldsvinkel, tydeligst i indledningen til bd. 2 og i slutningen af bd. 4, og de er signeret af forskellige kombinationer af de fem redaktører. Men de samles ikke af redaktionen, og det gør det vanskeligt at bruge de fire bind til at udvikle nye litteraturhistorieprojekter, hvad et projekt af et omfang som dette fortjener. Det er først og fremmest de fyldige tekstanalyser der bærer argumentationskæderne. Jeg vil alligevel dvæle lidt ved det litteraturhistoriografiske aspekt og de redaktionelle greb først.

De tre århundreder som de fire bøger omfatter – selv om Helge Jordheim mener de dækker fire hundrede år 1400-1800 (bd. 2, 246) – er en overgangsperiode for litteraturhistorieskrivning såvel som for bredere historieskrivning. Folkesprogene er i færd med at afløse latinen som litterært hovedsprog og dermed de antikke tekster og former som obligatorisk omdrejningspunkt i imitation og emulation. Men folkesprogene er endnu ikke blevet ideologiseret som nationalsprog og nationallitteratur, og antikkens litteratur leverer stadig mulige, men ikke helt så obligatoriske, former og normer for det der nu forgrener sig som europæiske litteraturer i flertal, men ikke bliver en enhed som europæisk litteratur baseret på universelle europæiske retorisk-æstetiske normer. Litteraturens forandringer bliver nu indskrevet i den stærkere understregning af den menneskelige kultur som fundamentalt historisk, åben for menneskelig indgriben og kreativitet. På tærsklen til og tidligt i det følgende århundrede, fx hos Mme de Staël og Friederich Schlegel, bliver litteraturen nu også selv set som en drivkraft for historien forstået som en national, sprogbundet historie. Holberg vil have litteratur på dansk efter klassiske forbilleder; Ewald vil have dansk litteratur på nationalt grundlag.

Med fokus på en kulturelt kontekstualiseret opfattelse af litteraturen som dynamisk og historisk snarere end på en retorisk-æstetisk opfattelse af dens normative karakter, spaltes den nye disciplin litteraturhistorie i nationale litteraturhistorier og sammenlignende litteraturhistorier, hvoraf de sidste forsøger at genetablere det samlende europæiske perspektiv gennem studiet af relationer mellem nationale litteraturer og forfattere. På begge sider af 1800 rumsterer en ide om verdenslitteratur der både bygger på en idealistisk universalisme og en gryende globaliseret

forståelse af at relationen mellem folkesproglige litteraturer ikke kun er et europæisk eller nationalt anliggende, men indgår i bredere historisk bestemte netværk. *Europæisk litteratur 1500–1800* beskæftiger sig med de tre hundrede år hvor ikke blot europæisk kultur drejer sig på sine akser mod den verden vi lever i i dag, men hvor både litteraturens og litteraturhistoriografiens historie skabes af og bidrager til den kulturelle og sociale udvikling og er med til at udforme og nuancere den ide om historicitet der er grundlæggende for vores forståelse af europæisk kultur.

Én ny litteraturhistorisk grundform blev hurtigt til standardmodel: den nationale litteraturhistorie som en kronologisk, lineær fortælling, ofte som et teleologisk bidrag til den bredere nationale grundfortælling. Modellen blev også brugt i komparativ litteraturhistorisk skrivning der kom til at behandle påvirkninger mellem nationale litteraturer og deres grundelementer (tekster og forfattere). De bidrog også til de nationale fortællinger ved at hierarkisere nationallitteraturerne med den gyldne trekant i centrum: England, Tyskland og Frankrig med andre lande længere ude i periferien og nogle helt udenfor. Det tog tid først at etablere modellen og senere at kritisere den, en kritik der er fortsat til i dag i den strøm af litteraturhistorieprojekter som er dukket op gennem de seneste 40–50 år. *Europæisk litteratur 1500–1800* er ét af dem.

Man kan med en vis ret sige at Brandes' *Hovedstrømninger* er det første skridt. Også han bevæger sig mest rundt i den gyldne trekant, men først og fremmest bryder han med den samlede kronologiske linearitet og komponerer sine seks bind som seks parallelle, tematiske gennemløb af den europæiske samtidslitteratur. Desuden tager han udgangspunkt i den særlige historiske dynamik han ser som drivkraft i det nittende århundredes europæiske samfund, kultur og politik – en vekselvirkning mellem revolution og restauration der påvirker og selv påvirkes af litteraturens forandringer. Senere lancerer Valdés og Hutcheon's *Rethinking Literary History* teoretisk denne brug af tværgående knudepunkter som grundprincip, udfoldet i praksis i regionale litteraturhistorier som fx Valdés m.fl.: *Literary Cultures of Latin America* eller Neubauer m.fl.: *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*. Man kan sige at *Europæisk litteratur 1500–1800* er Brandes 2.0.

Med *Mimesis* satte Auerbach et monument over en anden fornyelse af den litteraturhistoriske grundmodel. Baseret på udvalgte tekstuddrag af repræsentative værker fra oldtid til det tidlige tyvende århundrede skildrer han induktivt virkelighedsfremstillingens historie i 'aftenlandets litteratur', kombineret med et principielt efterord om hans litteraturhistoriske grundideer. Selv om der er sammenhæng, er det småt med krydsreferencer og overgribende forklaringer hos Auerbach. Hvert kapitel kan læses for sig, og det bliver de fuldt fortjent stadigvæk. I den forstand er *Europæisk litteratur 1500–1800* Auerbach 2.0, med inspirerende tekstlæsninger af udvalgte værker som centrum, der stadigvæk overvejende, dog ikke udelukkende, findes inden for den gyldne trekant, men også inddrager vigtige værker fra sydeuropæisk og nordisk/dansk litteratur. Som Brandes' og Auerbachs bidrag er *Europæisk litteratur 1500–1800* først fremmest en regional litteraturhistorie, ikke en nationalt eller globalt orienteret.

Men der er jo andre der prøver at udvide det regionale perspektiv med nye litteraturhistoriske greb, fx Cohen: *History of European Literature* med et ikke-euro-

pæisk perspektiv, Møller Jensen m.fl.: *Nordisk Kvindelitteraturhistorier* med fokus på marginaliseret litteratur. Også det nationale fokus får ny retning, fx Ringgaard m.fl.: *Danish Literature as World Literature*, eller, omvendt, det globale ser mod det regionale og lokale, fx Beecroft: *An Ecology of World Literature* som arbejder med perioder der åbner for regional og lokal forskellighed og dominans. Og disse lidt tilfældigt opremsede titler får følgeskab af en del andre litteraturhistorier, hvoraf ingen er modeller, men alle er eksperimenter som et direkte eller indirekte svar på Perkins' spørgsmål. Det ville have været en gevinst for *Europæisk litteratur 1500–1800* hvis redaktørerne havde placeret sig i dette litteraturhistoriografiske felt.

Så ville spørgsmålet om hvor Øst- og Centraleuropa er blevet af måske have været overflødig. Den historiske dynamik som definerer konteksten, er den lange overvejende vesteuropæiske sekulariseringsproces efter renessancen med ny tænkning og ny praksis i forhold til værkets fire grundpiller: verden, staten, samfundet og selvet som de fortolkes og udvikles af litteraturen. Men resten af Europa har jo også en reel historie og en litteratur omend af en anden art: Sydøsteuropa under det osmanniske rige og Østeuropa under det russiske tsardømmes direkte og indirekte dominans, og der er også en intern kolonisering i Europa der præger litteraturen. I det mindste ville en bemærkning om hvorfor de dele af Europa er valgt fra, have været på sin plads og formentlig have ændret titlen til 'vesteuropæisk litteratur.'

Hvis nogle skulle føle jeg har snydt dem for årstal efter de værker jeg lige har nævnt, og forfatteres eller redaktørers fulde navn, så har jeg dermed forberedt dem på læsningen af de fire bind. Der er ingen konsekvent formidling af disse oplysninger, heller ikke i navneindekset i bd. 4, med enkelte stedsnavne og emner. Desuden er værktitler i nogle artikler givet i oversættelse, i andre i original og atter andre i en blanding. Bortset fra den prisværdige omhu med at gengive citater i original og oversættelse, redigeres der med løs hånd. Redaktionen burde således have luget ud i de mange gange 'berømte', '(vel)kendte' der er overflødige for læsere der kender sagen, og en fornærmelse mod dem der ikke gør. Hvor mange er helt med på Quesnays 'berømte' artikel *Hommes* og hans 'berømte' *Tableau économique* (bd. 3, 202 og 255)? Eller er fuldt fortrolige med det 'berømte' slag ved Nördlingen (bd. 2, 138)? Også med hensyn til krydshenvisninger kunne redaktørerne have været strengere. Faktisk er der næsten ingen, fx mangler de mellem de to fremragende bidrag om digte fra *La Pleïade* (bd. 2) og Luthers salmer (bd. 4) der fra forskellig synsvinkel begge behandler folkesprogenes gennembrud. Dog er der en nyttig krydshenvisning i bd. 4, 62, men på samme side mangler to der ville være lige så relevante, til *La Pleïade* i bd. 2 og Castiglione i bd. 3.

Selv om man arbejder med parallelle historiske forløb, kunne mange værker eller forfattere naturligt også have optrådt i andre bind end dér hvor de er placeret, simpelt hen fordi de er repræsentative. Fx *Robinson Crusoe* i bd. 4 om selvet kunne fint have fungeret i bd. 1 om verden; Montaigne ville også have passet ind i bd. 4 i stedet for bd. 1, og *Den politiske Kandestøber* kunne lige så godt være med i bd. 3 som i bd. 2. Mange referencer optræder i mere end ét bind, fx sekundære referencer som Macchiavelli, Hobbes eller Hume, eller primære referencer som Shakespeare eller Petrarca. Alt det er i enhver henseende ok. Men her ville krydsreferencer mellem bind og artikler have været en gevaldig hjælp for læserens brug af værket og vist

at repræsentative værker er flerdimensionelle.

Som nævnt i begyndelsen er kernen i de fire bind striben af øjenåbnende læsninger, 36 i alt plus indledninger og slutninger der også bruger en grundtekst med relevans for bindets tema. Jeg har svært ved at vælge mine præferencer, men hvis jeg skal vælge mine fem favoritter, gør jeg det velvidende at valget er subjektivt, og at andre med god ret vil have andre favoritter. Jeg tænker her på artikler der virkelig får fat på vekselvirkningen mellem tekst og kontekst med blik for litteraturens særlige indflydelse på den, "teksternes egenart" (bd. 3, 8). Jeg kunne også være kommet i tanker om alternative værker som repræsentative. Men det er helt ligegyldigt, så længe de værker der er valgt, faktisk gennem analyserne viser at de er repræsentative. Og det gør de. Men altså, min uprioriterede liste: I bd. 1 er det artiklen om Diderots kommentar til Bougainvilles tur til Tahiti (Anne Fastrup/Knut Ove Eliassen), om Calderón i bd. 2 (Knut Ove Eliassen), om *The Spectator* (Tue Andersen Nexø) i bd. 3, og om Luthers salmer (Rolv Nørvik Jakobsen) og om *Hamlet* (Christian Dahl) i bd. 4. Disse bidrag udmærker sig også ved at have perspektiverende slutninger der støtter værkernes repræsentativitet. Den i øvrigt glimrende analyse af Holbergs *Den politiske Kandestøber* har en tynd slutning der glemmer Holbergs essays om undervisningsreformer og europæisk statsdannelse, mens slutningerne på artiklerne om Thomas More (bd. 2, 41) og om Shakespeares *Julius Caesar* (bd. 2, 88) nærmest er retoriske sløjfer. Her kunne redaktørerne godt have forlangt noget bedre. Bidragene i bd. 2 om staten har sværest ved at komme ud over en rent tematisk behandling der 'illustrerer' meninger om staten, måske på grund af det mere abstrakte tema, mens bd. 4 om selvet jo ligger lige til det litterære højreben.

Men den sætning jeg bedst kan lide, står dog i bd. 2 i artiklen om Fieldings *Tom Jones*. "For at forstå den særlige plads, staten tildeles i Fieldings sædeskildrende realisme, kan man med fordel begynde med et tilsyneladende ubeslægtet spørgsmål" (bd. 2, 181). Det er jo derfor litteraturen er en fantastisk vej til en udvidet historisk forståelse af vores liv: den giver os den fordel at vi kan begynde med et tilsyneladende ubeslægtet spørgsmål og slutte med en bredere samlet forståelse menneskelig erfaring under skiftende historiske vilkår. Det er det de 36 analyser bidrager til. Den historie flytter sig hele tiden, så i en vis forstand kan Perkins' spørgsmål om litteraturhistoriens mulighed slet ikke besvares, kun reformuleres gennem nye litteraturhistoriografiske forsøg der indirekte stiller et forsigtigt spørgsmål: Er denne form for litteraturhistorie en relevant mulighed – indtil videre? Læs analyserne og afprøv jeres svar.

Anmeldt af Svend Erik Larsen